

4
2-

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۱۳۷۳۴

وزارت علوم، تحقیقات و فن آوری

دانشکده هنرهای اسلامی

گروه هنرهای اسلامی

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد رشته هنرهای اسلامی-گرایش نگارگری

عنوان

بررسی آثار گل و مرغ آقالطفعلی صورتگر شیرازی

استاد راهنما

دکتر محمد علی رجبی

استاد مشاور

فرنوش شمیلی

۱۳۸۸ / ۳ / ۳

انستیتو مطالعات اسلامی شیراز
تهیه مدارک

محقق

فاطمه برمکی

تایستان ۱۳۸۷

۱۱۳۷۳۶

تقدیم به همسر

به خاطر مهربانی هایش

پیشگفتار

با توجه به برگزاری کارگاه های تخصصی گل و مرغ و دیگر زمینه های تخصصی نگارگری در دوره کارشناسی ارشد «گرایش نگارگری» و همچنین بنابر تجربه و آشنایی قبلی نگارنده با موضوع فوق و به دلیل جذابیت و نو بودن موضوع، بررسی آثار گل و مرغ آقا لطفعلی صورتگر شیرازی جهت این پژوهش انتخاب شد.

پژوهش های صورت پذیرفته در زمینه موضوع گل و مرغ و بلاخص آثار گل و مرغ آقا لطفعلی صورتگر شیرازی بسیار اندک بوده و اکثر محققان ترجیح داده اند تا در مورد آثار شناخته شده و عمومی تر مطلب بنویسند، از این رو کمبود منابع، اصلی ترین و عمده ترین مشکل در روند تحقیق بود. همچنین عدم دسترسی به اصل آثار و نگاره ها و نبود اطلاعات کافی و مورد نیاز از جمله ابعاد تصاویر، تکنیک، عنوان آثار از دیگر معضلات این پژوهش محسوب می شد.

با جستجو در منابع کتابخانه ای و مطالعه آثار پژوهشی مشابه لاتین، روند این پژوهش شکل گرفت و به انجام رسید. با وجود اینکه این پروژه خالی از اشکال نیست ولی امیدوارم تلاش این حقیر برای علاقمندان مفید واقع شود.

در پایان از زحمات جناب آقای دکتر رجیبی در زمینه پروژه نظری، استاد ایوب جوانکار در زمینه پروژه عملی و از راهنمایی های سرکار خانم شمیلی کمال تشکر را دارم. همچنین از حمایت های بی دریغ خانواده ام بویژه خواهر عزیزم، زهرا برمکی سپاسگزارم.

نام خانوادگی دانشجو: برمکی	نام: فاطمه
عنوان پایان نامه: بررسی آثار گل و مرغ آقا لطفعلی صورتگر شیرازی	
استاد راهنما: دکتر محمد علی رجیبی	استاد مشاور: فرنوش شمیلی
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد	رشته: هنر اسلامی
گرایش: نگارگری	دانشگاه: هنر اسلامی تبریز
تاریخ فارغ التحصیلی: ۱۳۸۷	تعداد صفحه: ۱۶۴
کلید واژه ها: لطفعلی صورتگر شیرازی، گل و مرغ، نگارگری ایرانی، آثار لاکه.	
<p>چکیده: یکی از انواع نگارگری ایرانی، نقاشی گل و مرغ می باشد که در دوره قاجاریه مورد پذیرش و اقبال عمومی قرار گرفت. از هنرمندانی که در این زمینه با عشق و علاقه آثاری چند از خود بر جای نهاد، آقا لطفعلی صورتگر شیرازی می باشد. این نگارگر عارف با وجود تنگی معیشت هرگز دست از کار نکشید و در عرصه هنر های سنتی به ترجمه تصویری شعر شاعران پرداخت. نقش گل و مرغ در طول تاریخ هنر، بارها تکرار شده و مفاهیم عرفانی و تغزلی بسیاری را به همراه دارد. آقا لطفعلی صورتگر شیرازی در زمینه هایی چون گل و مرغ سازی، نقاشی دیواری، نقاشی لاکه به خلق آثار هنری زیبا پرداخته است. هر چند آثار وی مانند آثار هنرمندان نام آوری چون رضا عباسی و محمد زمان شناخته شده نیست، اما او نیز به نوبه خود توانسته نگاره های درخور توجه برجای گذارد. لطفعلی کوشیده تا عناصر آشنای گل و مرغ، شکوفه درخت سیب همراه با مرغ و گل های دیگر را گرد هم آورد و تجربه های متفاوتی را کسب نماید. او بارها و بارها گل های مختلف را پیش رو قرار داده و نسبت به سایر هنرمندان راحت تر و متنوع تر کار کرده است. نقاشی های دیواری بر جای مانده از او با همکاری تعدادی از افراد دیگر اجرا شده اند و دارای غنا و زیبایی خاصی می باشند. همچنین آثار لاکه این هنرمند پر کارتر بوده و بنا به سفارش مشتریان تولید شده اند. سعی لطفعلی بر آن بوده تا هنر خود را در خدمت مذهب و علم قرار دهد و جلد قران ها و قلمدان های فراوانی را زینت بخشد. در این تحقیق تقریباً تمام آثار گل و مرغ لطفعلی شیرازی از لحاظ زیبایی شناسی مورد نقد و بررسی قرار گرفته است. در قسمت عملی، یکی از نگاره های لاکه مشهور این هنرمند، با تشریح هر مرحله از کار، ترسیم و نمایش داده شده است.</p>	

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۳	۱- تعریف هنرهای اسلامی و آشنایی با تفکرات نگارگران ایرانی
۳	۱-۱- هنر اسلامی و کارکرد آن
۳	۲-۱- ویژگی های نگارگر مسلمان
۵	۳-۱- نگارگری ایرانی جلوه ای از هنر اسلامی
۶	۴-۱- نگرش هنرمندان ایرانی نسبت به طبیعت
۸	۵-۱- فضای مثالی در نگارگری ایران
۱۰	۲- بررسی زمینه های مورد استفاده و مفاهیم نقوش گل و مرغ
۱۰	۲-۱- گل و مرغ
۱۱	۲-۲- عناصر در ترکیب بندی گل و مرغ
۱۱	۲-۳- مفهوم گل و مرغ
۱۳	۲-۴- رمز گل
۱۸	۲-۵- رمز مرغ
۲۰	۲-۵-۱- بلبل
۲۰	۲-۵-۲- هدهد
۲۰	۲-۵-۳- کبوتر
۲۱	۲-۵-۴- سیمرغ
۲۳	۳- جلوه های گل و مرغ در آثار هنری ایران

- ۶۳ -۴- زندگی نامه آقا لطفعلی صورتگر شیرازی در دوره قاجار
- ۶۳ -۴-۱- وضعیت ایران در دوره قاجاریه
- ۶۵ -۴-۱-۱- نقش مذهب در هنر دوره قاجار
- ۶۶ -۴-۲- شرح احوال و روزگار آقا لطفعلی شیرازی
- ۷۱ -۵- بررسی آثار آقا لطفعلی صورتگر شیرازی
- ۷۱ -۵-۱- ویژگی های نقوش بکار رفته در آثار گل و مرغ
- ۷۲ -۵-۲- بررسی آثار
- ۷۲ -۵-۲-۱- گلبوته های منفرد
- ۸۵ -۵-۲-۲- گل و مرغ
- ۱۱۵ -۵-۳- نقاشی لاکی
- ۱۳۱ -۵-۴- قلمدانها
- ۱۳۹ -۵-۵- نقاشی دیواری
- ۱۵۰ -۶- بخش عملی
- ۱۵۸ نتیجه گیری
- ۱۶۰ فهرست منابع

فهرست تصاویر

صفحه	عنوان
۲۴.....	تصویر (۱-۳) : ظرف سفالی لوله‌دار با بدنه نخودی.....
۲۴.....	تصویر (۲-۳) : طرح سفال سیلک ۷، ۱۵۰۰-۱۰۰۰ ق.م.....
۲۴.....	تصویر (۳-۳) : جام‌های سفالین کوچک پایه‌دار.....
۲۵.....	تصویر (۴-۳) : جام سفالی نقاشی شده، نه‌آوند.....
۲۵.....	تصویر (۵-۳) : سفال نخودی منقوش، تپه گیان نه‌آوند.....
۲۵.....	تصویر (۶-۳) : نقوش بکار رفته روی ظروف، سفالینه‌های دوران.....
۲۶.....	تصویر (۷-۳) : پارچه منقوش ابریشمی، اواخر دوره ساسانی.....
۲۶.....	تصویر (۸-۳) : پارچه ابریشمی با رنگ‌های آبی تیره و خاکستری.....
۲۶.....	تصویر (۹-۳) : گچ‌بری‌های بناهای دوره ساسانی با نقش اسطوره‌ای.....
۲۷.....	تصویر (۱۰-۳) : بشقاب‌های نقره با نقوش جانوری و گیاهی برجسته.....
۲۷.....	تصویر (۱۱-۳) : کاسه با نقش پرنده زیر لعاب خاکستری.....
۲۹.....	تصویر (۱۲-۳) : شیر نر و شیر ماده، کتاب منافع الحیوان.....
۳۰.....	تصویر (۱۳-۳) : دره کوشش و جویش، دیوان سلطان احمد جلایری.....
۳۱.....	تصویر (۱۴-۳) : شیبخون زاغان بر جغدها، کلپله و دمنه.....
۳۲.....	تصویر (۱۵-۳) : داستان شکارچی و پرنندگان، کلپله و دمنه.....
۳۳.....	تصویر (۱۶-۳) : درخت و پرنده، نقاشی مکتب هرات، قرن نهم.....
۳۳.....	تصویر (۱۷-۳) : گلگشت با گل و مرغ، هرات، قرن نهم ه.ق.....
۳۴.....	تصویر (۱۸-۳) : سنگها را بسته اند و سگ ها را رها کرده اند.....
۳۵.....	تصویر (۱۹-۳) : برزگ زاده و ملازمان، هنرمند نامعلوم، مرقع گلشن.....
۳۶.....	تصویر (۲۰-۳) : تصاویری منتخب از مرغان مرقع گلشن، هرات.....
۳۷.....	تصویر (۲۱-۳) : دو قرقاول در یک چشم انداز، تیموریان، هرات.....
۳۸.....	تصویر (۲۲-۳) : مرغان بر شاخسار شکوفان، مشهد، هفت اورنگ جامی.....
۳۹.....	تصویر (۲۳-۳) : پارچه ابریشمی زربفت، اصفهان، نیمه اول.....

- تصویر (۲۴-۳): تافته زریفت ، اصفهان ، میانه سده ۱۱ ه.ق. ۳۹.....
- تصویر (۲۵-۳): فرش منظره حیوانات ، صفوی ۴۰.....
- تصویر (۲۶-۳): اتود پرنده ، رضا عباسی ، اصفهان ، ۱۰۲۸ ه.ق. ۴۲.....
- تصویر (۲۷-۳): عشاق در صحرا و پرنده روی شاخه ، رضا عباسی ۴۳.....
- تصویر (۲۸-۳): اتود پرنده ، رضا عباسی ، ۱۰۴۳ ه.ق. ۴۳.....
- تصویر (۲۹-۳): دزد ، شاعر و سگ ها ، رضا عباسی ۴۴.....
- تصویر (۳۰-۳): جوانی با سه ساغر ، حدود ۱۰۳۵ ه.ق. ۴۵.....
- تصویر (۳۱-۳): درخت و مرغ ، معین مصور ، ۱۱۰۰ ه.ق. ۴۶.....
- تصویر (۳۲-۳): درخت و مرغ ، معین مصور ، قرن ۱۱ ه.ق. ۴۶.....
- تصویر (۳۳-۳): درخت و مرغ ، محمد یوسف یا محمد قاسم ۴۷.....
- تصویر (۳۴-۳): سینه سرخ و بوته نرگس ، محمد شفیع عباسی ۴۸.....
- تصویر (۳۵-۳): طوطی و گلها ، شفیع عباسی ، اصفهان ، ۱۰۵۶ ه.ق. ۴۹.....
- تصویر (۳۶-۳): شاخه گل و مرغ ، شفیع عباسی ، اصفهان ، ۱۰۶۲ ه.ق. ۴۹.....
- تصویر (۳۷-۳): گل ها در کوزه ، شفیع عباسی ، صفویان ، اصفهان ۵۰.....
- تصویر (۳۸-۳): بنفشه ها ، منسوب به شفیع عباسی با مهر محمد شفیع ۵۰.....
- تصویر (۳۹-۳): پرنده پروانه و فندق ها ، شفیع عباسی ، ۱۰۶۲ ه.ق. ۵۱.....
- تصویر (۴۰-۳): گلها و پرندگان ، منسوب به بهرام سفره کش ۵۲.....
- تصویر (۴۱-۳): سیاه قلم ، میرزا بابا ، موزه ایران باستان. ۵۳.....
- تصویر (۴۲-۳): گل و مرغ لاکی ، میرزا بابا ، قرن سیزده ۵۳.....
- تصویر (۴۳-۳): گل و مرغ لاکی ، میرزا بابا ، قرن سیزده ۵۴.....
- تصویر (۴۴-۳): محمد زمان ، اصفهان ، ۱۰۷۰ ه.ق. ، بخشی از نقش ۵۵.....
- تصویر (۴۵-۳): شکوفه ، محمد زمان ، اصفهان ، ۱۰۱۵ ه.ق. ۵۶.....
- تصویر (۴۶-۳): گل زنبق ، محمد زمان ، ۱۰۷۴ ه.ق. ۵۶.....
- تصویر (۴۷-۳): دسته سنبل ، محمد زمان ، اصفهان ، ۱۰۹۴ ه.ق. ۵۶.....
- تصویر (۴۸-۳): گل زنبق ، محمد زمان ، قرن ۱۱ ه.ق. ۵۶.....

- تصویر (۳-۴۹) : گل زنبق ، محمد هادی ، قرن سیزدهم ه.ق..... ۵۷
- تصویر (۳-۵۰) : قلمدان با نقش گل و مرغ ، حاجی محمد ، اصفهان ۵۷
- تصویر (۳-۵۱) : گلها ، اصفهان ، حاجی محمد ، ۱۱۲۲ ه.ق..... ۵۸
- تصویر (۴-۱) : نمونه امضاء آقا لطفعلی در آثار مختلف ۶۷
- تصویر (۵-۱) ۷۴
- تصویر (۵-۲) ۷۵
- تصویر (۵-۳) : گل زنبق، لطفعلی شیرازی..... ۷۶
- تصویر (۵-۴) : گل زنبق، محمد زمان ، قرن ۱۱ ه.ق..... ۷۶
- تصویر (۵-۵) ۷۷
- تصویر (۵-۶) : گل و بوته، لطفعلی شیرازی..... ۷۸
- تصویر (۵-۷) : گل و بوته ، آخر قرن ۱۱ ه.ق..... ۷۸
- تصویر (۵-۸) ۷۹
- تصویر (۵-۹) ۸۰
- تصویر (۵-۱۰) ۸۱
- تصویر (۵-۱۱) ۸۲
- تصویر (۵-۱۲) ۸۳
- تصویر (۵-۱۳) ۸۳
- تصویر (۵-۱۴) : منسوب به محمد زمان..... ۸۴
- تصویر (۵-۱۵) ۸۵
- تصویر (۵-۱۶) ۸۵
- تصویر (۵-۱۷) ۸۷
- تصویر (۵-۱۸) ۸۹
- تصویر (۵-۱۹) ۹۱
- تصویر (۵-۲۰) ۹۳
- تصویر (۵-۲۱) ۹۴
- تصویر (۵-۲۲) ۹۶

٩٧.....	تصوير (٢٣-٥)
٩٩.....	تصوير (٢٤-٥)
١٠٠.....	تصوير (٢٥-٥)
١٠٠.....	تصوير (٢٦-٥)
١٠٢.....	تصوير (٢٧-٥)
١٠٤.....	تصوير (٢٨-٥)
١٠٤.....	تصوير (٢٩-٥)
١٠٤.....	تصوير (٣٠-٥)
١٠٥.....	تصوير (٣١-٥)
١٠٦.....	تصوير (٣٢-٥)
١٠٦.....	تصوير (٣٣-٥)
١٠٧.....	تصوير (٣٤-٥)
١٠٩.....	تصوير (٣٥-٥)
١١١.....	تصوير (٣٦-٥)
١١٢.....	تصوير (٣٧-٥)
١١٤.....	تصوير (٣٨-٥)
١١٩.....	تصوير (٣٩-٥)
١٢٠.....	تصوير (٤٠-٥)
١٢٢.....	تصوير (٤١-٥)
١٢٤.....	تصوير (٤٢-٥)
١٢٤.....	تصوير (٤٣-٥)
١٢٥.....	تصوير (٤٤-٥)
١٢٥.....	تصوير (٤٥-٥)
١٢٦.....	تصوير (٤٦-٥)
١٢٨.....	تصوير (٤٧-٥)
١٢٨.....	تصوير (٤٨-٥)

١٢٩.....	تصویر (٤٩-٥)
١٣٠.....	تصویر (٥٠-٥)
١٣١.....	تصویر (٥١-٥)
١٣٢.....	تصویر (٥٢-٥)
١٣٣.....	تصویر (٥٣-٥)
١٣٤.....	تصویر (٥٤-٥)
١٣٥.....	تصویر (٥٥-٥)
١٣٦.....	تصویر (٥٦-٥)
١٣٦.....	تصویر (٥٧-٥)
١٣٧.....	تصویر (٥٨-٥)
١٣٨.....	تصویر (٥٩-٥)
١٣٨.....	تصویر (٦٠-٥)
١٣٩.....	تصویر (٦١-٥)
١٤٣.....	تصویر (٦٢-٥)
١٤٤.....	تصویر (٦٣-٥)
١٤٥.....	تصویر (٦٤-٥)
١٤٦.....	تصویر (٦٥-٥)
١٤٧.....	تصویر (٦٦-٥)
١٤٨.....	تصویر (٦٧-٥)
١٤٩.....	تصویر (٦٨-٥)
١٥١.....	تصویر (١-٦)
١٥١.....	تصویر (٢-٦)
١٥٢.....	تصویر (٣-٦)
١٥٢.....	تصویر (٤-٦)
١٥٣.....	تصویر (٥-٦)
١٥٤.....	تصویر (٦-٦)

١٥٥.....	تصویر (٧-٦)
١٥٥.....	تصویر (٨-٦)
١٥٦.....	تصویر (٩-٦)
١٥٧.....	تصویر (١٠-٦)

مقدمه

نقش مرغان، آنگاه که با گل‌ها و گیاهانی پربرگ و بوته‌های پیچ خورده درمی‌آمیزند، گونه‌ای طبیعت‌پردازی به شمار می‌روند که آن را در سنت هنری نقش‌پردازی ایرانی «گل و مرغ» می‌نامند.

دوره قاجاریه یکی از دوره‌های درخشان در زمینه تولید آثار گل و مرغ ایرانی محسوب می‌شود. باگذشت حدود صد و هفتاد سال از دوران رضا عباسی، نقوش گل و مرغ، با جذب ساختارها و جلوه‌های تصویری و رموز مشترک اسطوره‌ای و عرفانی، چنان تکامل یافته است که می‌تواند به عنوان نماد همبستگی و هویت هنرمندان ایرانی مطرح شود.

آقا لطفعلی صورتگر شیرازی یکی از هنرمندان شاخص نگارگری و به خصوص گل و مرغ می‌باشد، بطوری که بر او نام نقاش گل‌ها و پرنده‌ها نیز نهاده‌اند.

در این تحقیق، سعی شده است تا مجموعه آثار به چاپ رسیده آقا لطفعلی صورتگر شیرازی از منابع مختلف گرد هم آید و از نظر زیبایی‌شناسی و مفاهیم نمادین، مورد بررسی قرار گیرد. در همین راستا، یافتن پاسخ‌های مناسب به سوالات زیر اهداف اصلی این پژوهش را تشکیل می‌دهد:

۱. در طول تاریخ هنر ایران نقش گل و مرغ به چه صورتهایی آمده است؟
۲. جلوه طبیعت در آثار آقا لطفعلی صورتگر شیرازی چگونه است؟
۳. ویژگی‌های خاص سبک آقا لطفعلی صورتگر شیرازی در گل و مرغ‌سازی چیست؟
۴. بین آثار گل و مرغ آقا لطفعلی صورتگر شیرازی و تفکرات دینی و آثار ادبی آن دوران چه ارتباطی وجود دارد؟
۵. آثار گل و مرغ آقا لطفعلی صورتگر شیرازی از لحاظ پیکربندی و ساختمان صوری به چه صورتی است؟

با توجه به این سوالات، در فصل اول این تحقیق سعی شده است که در یک نگاه اجمالی به هنرهای اسلامی و ساحت قدسی آن، بینش و باور هنرمند مسلمان شناخته شود و نگرش هنرمندان

ایرانی نسبت به طبیعت مورد مطالعه قرار گیرد. همچنین مضمون گل و مرغ در ادبیات و فرهنگ ایرانی نیز مورد کنکاش قرار گیرد.

فصل دوم به زمینه های مورد استفاده از نقوش گل و مرغ و مفاهیم نمادین و عرفانی آن اشاره دارد. در فصل سوم به سابقه پیدایش این نقوش در تاریخ هنر ایران اشاره شده است. در فصل چهارم جهت تحلیل دقیق تر آثار آقا لطفعلی، به وضعیت فرهنگی و اجتماعی ایران در دوره قاجاریه پرداخته شده است.

فصل پنجم به بررسی و تحلیل فرمالیستی و نظام ترکیب بندی آثار آقا لطفعلی می پردازد. بطوری که ویژگی های هنری آثار تشریح گردیده و ویژگی های کلی و جزئی تعدادی از گل بوته های منفرد، گل و مرغ ها، نقاشی های دیواری و نقاشی های لاکه به جای مانده از این هنرمند، جداگانه بحث شده است. در فصل ششم مراحل اجرای پروژه عملی به تفصیل بیان شده است.

۱- تعریف هنرهای اسلامی و آشنایی با تفکرات نگارگران ایرانی

۱-۱- هنر اسلامی و کارکرد آن

«هنر اسلامی و به تعبیر دیگر هنر سنتی در پی آن است که مفاهیم والا و متعالی را از عالم مفاهیم بالا و معقول به عالم محسوس و آن هم به صورت شکل و فرم و محتوا وارد کند. کل تلاش در هنر اسلامی برای تبدیل ماده به معنا و تبدیل معنا به ماده است، چراکه ماده به مفاهیم مینوی و مفاهیم مینوی به ماده ترجمه و تبدیل می شود. از نگاه هنرمند اسلامی طبیعت نخستین محصول زیبای خداوند است و او می خواهد رازهای طبیعت و اشیاء را کشف کند. او برآن است که اعلام کند طبیعت با همه کثرت ها و تنوع های خود آینه جمال نمای الهی است. او خطِ نوشته شده در پس پرده طبیعت را می خواند و به تصویرهای هنری تبدیل می کند. او با خیال پردازی، به نقش آفرینی می پردازد و مجال می یابد تا در قلمرو عالم مثالی وارد شده و صور، اشکال و موجوداتی فوق طبیعت و آن جهانی بیافریند. لازم به ذکر است که در قلمرو بصری، هنر اسلامی ایرانی در سه صورت در فرهنگ و تاریخ هنر ظاهر شده است:

۱. تجرید و آبستره، که در اسلیمی ها و ختایی ها، ترنج ها و لچک ها و گره ها ظهور یافته است.
۲. فیگوراتیو، که بصورت نگارگری ایرانی، گل و مرغ و نقاشی قهوه خانه ای نمایان شده است.
۳. کاربردی، که با ترکیبی از دو عنصر بالا در صنایع دستی جلوه گر شده است. (رهنورد ۱۳۸۱: ۳، ۱۵-۱۶).

۲-۱- ویژگی های نگارگر مسلمان

آموزش هنر اسلامی، آموزشی سنتی و مبتنی بر تذکر است. در نظام آموزش سنتی، هنجارها و رفتارهای تعریف شده، از نسلی به نسل دیگر منتقل می شود و افراد در باززایی مداوم آن شرکت

می‌کنند. این نظام، برخلاف آموزش عصر تجدد که مبتنی بر ابداع فردی است، سنت را امانتی الهی می‌داند که از پدر به فرزند و از استاد به شاگرد منتقل می‌شود و در نتیجه، هرگونه نوجویی را سرکشی تلقی کرده و به نام بدعت طرد می‌کند. رابطه استاد شاگردی و مرید و مرادی نیز بازتاب همین اعتقاد است. در این نظام، شاگرد در اجرای آثار خود فقط تا حدی مجاز است که به تفسیر اشیاء و رابطه تعریف شده قبلی آن‌ها آسیبی وارد نکند. (نصر(الف): ۱۳۸۰: ۱۰۴).

اخلاق هنرمند سنتی اخلاقی مکتبی بر آموزه های دینی و جوانمردی است. دانش هنرمند سنتی، دانشی تخصصی است که در ارتباط با فنی خاص و به مرور ایام و در روند آموزش استاد شاگردی شکل گرفته است. معمولاً هنرمند سنتی عارفی بی ادعا و در مواردی حتی ناخودآگاه است. بر اساس آموزه های اخلاقی و دینی، ذوق و سلیقه هنرمند سنتی، باطنی و درونگرا بوده و در جستجوی معنا و محتوایی فراتر از محسوسات می باشد. فرهنگ هنرمند سنتی، فرهنگی است بر اساس توافق جمعی بر سر مباحث زیباشناختی و اخلاقی، که به صورت شهودی و سینه به سینه حاصل شده و محصول فرهنگ عمومی جامعه سنتی است. خاستگاه زیباشناسی هنرمند سنتی، خاستگاه عشق و محبت است و برای نیل به آن عشق، خواه ناخواه وارد قلمرو عرفان اسلامی می شود. بین هنرمند سنتی، مردم و نیازهای زندگی روزمره عرفی یا دینی، ارتباط تنگاتنگی وجود دارد و اغلب مطالبات مردمی، علاوه بر آموزه های دینی و عرفانی، یکی از الهام بخش های هنرمندان سنتی است. (رهنورد ۱۳۸۱: ۳۲-۳۳).

«هنگام تماشای یک اثر گل و مرغ، این تنها زیبایی صوری شکلها نیست که جذاب و ستایش انگیز است، بلکه حس استادی و الهامی که قلم‌مو را به حرکت درآورده، بیننده را متحیر و مسحور می‌کند. داشتن وضعیت روانی ویژه یا قرار گرفتن در حالتی خاص، نقاش را توانا می‌سازد شکل یا فرمی تاثیرگذار بیافریند. نقاش گل و مرغ باید علاوه بر داشتن مهارتهای فنی و تخصصی لازم برای کار نقاشی، به مقام و وضعیت روحی ویژه‌ای رسیده باشد؛ جایگاهی که در آن نقاش سکون و آرامش پیدا کند، نیروهای قدرت، شهرت، پول و هوس نتوانند او را از جا بلند کنند، تا قادر باشد ساعتها و روزهای پشت سرهم را بر قطعه‌ای کار ساده و کوچک صرف کند.

بدین صورت، این وضعیت روانی حاصل سالها تمرین، درون بینی، تفکر و تمرکز بوده است؛ کاری عاشقانه بدون خودخواهی در راه نیل به مقام انسانی و روحانی والاتر، که کار و نتیجه آن به وسیله‌ای برای سلوک و طی مسیر تبدیل می‌شد. در نظر چنین نقاشانی هر لحظه از کار، خود، نتیجه کار بود و انتظار رسیدن به پایان آن معنایی نداشت. این همان مقامی است که نقاشان گل و مرغ

می‌کنند. این نظام، برخلاف آموزش عصر تجدّد که مبتنی بر ابداع فردی است، سنت را امانتی الهی می‌داند که از پدر به فرزند و از استاد به شاگرد منتقل می‌شود و در نتیجه، هرگونه نوجویی را سرکشی تلقی کرده و به نام بدعت طرد می‌کند. رابطه استاد شاگردی و مرید و مرادی نیز بازتاب همین اعتقاد است. در این نظام، شاگرد در اجرای آثار خود فقط تا حدی مجاز است که به تفسیر اشیاء و رابطه تعریف شده قبلی آن‌ها آسیبی وارد نکند. (نصر(الف): ۱۳۸۰: ۱۰۴).

اخلاق هنرمند سنتی اخلاقی متکی بر آموزه های دینی و جوانمردی است. دانش هنرمند سنتی، دانشی تخصصی است که در ارتباط با فنی خاص و به مرور ایام و در روند آموزش استاد شاگردی شکل گرفته است. معمولاً هنرمند سنتی عارفی بی ادعا و در مواردی حتی ناخودآگاه است. بر اساس آموزه های اخلاقی و دینی، ذوق و سلیقه هنرمند سنتی، باطنی و درونگرا بوده و در جستجوی معنا و محتوایی فراتر از محسوسات می باشد. فرهنگ هنرمند سنتی، فرهنگی است بر اساس توافق جمعی بر سر مباحث زیباشناختی و اخلاقی، که به صورت شهودی و سینه به سینه حاصل شده و محصول فرهنگ عمومی جامعه سنتی است. خاستگاه زیباشناسی هنرمند سنتی، خاستگاه عشق و محبت است و برای نیل به آن عشق، خواه ناخواه وارد قلمرو عرفان اسلامی می شود. بین هنرمند سنتی، مردم و نیازهای زندگی روزمره عرفی یا دینی، ارتباط تنگاتنگی وجود دارد و اغلب مطالبات مردمی، علاوه بر آموزه های دینی و عرفانی، یکی از الهام بخش های هنرمندان سنتی است. (رهنورد ۱۳۸۱: ۳۲-۳۳).

«هنگام تماشای یک اثر گل و مرغ، این تنها زیبایی صوری شکلها نیست که جذاب و ستایش انگیز است، بلکه حس استادی و الهامی که قلم مو را به حرکت درآورده، بیننده را متحیر و مسحور می کند. داشتن وضعیت روانی ویژه یا قرار گرفتن در حالتی خاص، نقاش را توانا می سازد شکل یا فرمی تاثیرگذار بیافریند. نقاش گل و مرغ باید علاوه بر داشتن مهارتهای فنی و تخصصی لازم برای کار نقاشی، به مقام و وضعیّت روحی ویژه ای رسیده باشد؛ جایگاهی که در آن نقاش سکون و آرامش پیدا کند، نیروهای قدرت، شهرت، پول و هوس نتوانند او را از جا بلند کنند، تا قادر باشد ساعتها و روزهای پشت سرهم را بر قطعه ای کار ساده و کوچک صرف کند.

بدین صورت، این وضعیت روانی حاصل سالها تمرین، درون بینی، تفکر و تمرکز بوده است؛ کاری عاشقانه بدون خودخواهی در راه نیل به مقام انسانی و روحانی والاتر، که کار و نتیجه آن به وسیله ای برای سلوک و طی مسیر تبدیل می شد. در نظر چنین نقاشانی هر لحظه از کار، خود، نتیجه کار بود و انتظار رسیدن به پایان آن معنایی نداشت. این همان مقامی است که نقاشان گل و مرغ

هنگام نقاشی در آن قرار می‌گرفتند. اینها گل‌های مردانی بودند که ساعتها روی زمین می‌نشستند و در حال شور و جذبه گل‌های در دسترس خود را به اندیشه درمی‌آوردند. هر یک از نقاشان ایرانی برای انجام کار خود، به ویژه هنگام نقاشی گل و مرغ و گل و بوته، آیین و مکان و ابزار خاصی داشتند. روش (تکنیک) نقاشی این مضمون بیشتر میراث استادان گذشته و کمتر ابداع خودشان بود. اسباب مادی آن - نحوه ساختن کاغذ، بوم، رنگ، قلم، قلم‌مو و ... که لازم بود - می‌توانست به کمک افراد دیگر ساخته و فراهم گردد، ولی احوال معنوی آن - که در این مورد مهم‌تر از مهارت فنی برای تولید اثر است - باید به وسیله نقاش و از راه سلوک روحانی فراهم می‌شد. (پوپ، بی تا: ۶۴-۶۵).

۱-۳- نگارگری ایرانی جلوه ای از هنر اسلامی

نگارگری جلوه‌ای از هنر قدسی اسلام است. نگارگر عالم را از منظر حق می‌بیند به گونه‌ای که اراده خداوند بر آن حاکم گشته، نه آنچه‌ان که در دیده محدود ما جای گرفته است. نگاه ما به عالم مبتنی بر عینیت جهان است نه واقعیت آن، حال آنکه نگارگر به منظور کشف حجاب از حقیقت به حذف پرسپکتیو و نمایش واقعیت جهان، پلی به آن سوی حقیقت می‌زند. نگارگران مسلمان، مصاحف شریف را با نقش‌های هندسی و تجریدی و رسوم طبیعی، به زیباترین سیمایی آراسته و کتابهای تاریخی و علمی را نیز با تصاویر توضیحی تزئین کرده‌اند. بنابراین ظاهر طبیعت در نگاره‌ها با جلوه‌ای بلورین ظاهر می‌شوند، که حاصل مشاهدات قلبی هنرمند از جهان برین و مرتبه ملکوتی عالم بوده و واجد باطنی متعالی از ظاهر عالم است.

نگارگر ایرانی با رواج آیین اسلام، عناصر تصویری غیراسلامی را از گستره خود می‌زداید و طی چند قرن نگاره‌هایی می‌آفریند که ذره ذره عناصر آن، از آدم و آسمان تا آب و آتش و خاک، بیان تصویری اندیشه‌ای می‌شود که جهان را جلوه‌گاه جمال الهی می‌داند. تلاش آگاهانه نگارگران ایرانی برای زدودن عناصر مانوی، مسیحی و چینی از نگاره‌های ایرانی را باید اوج تسلط متفکرانی دانست که تصویر را به عنوان زبانی متشکل از سطوح، خطوط و رنگها درک کرده و به نشانه‌های ادبی و نمادین اکتفا نمی‌کنند. نگارگر ایرانی با دوری جستن از هنر متجسس - که هنر رایج یونان و روم بود - در مقابل دیدگان بیننده صورتی را قرار می‌دهد که عاری از ویژگی‌های ظاهری ماده و خصایص آن هستند. (نصر(الف) ۱۳۸۰: ۱۰۴).

همچنانکه تصاویر اولیه ترسیم شده توسط نگارگران مسلمانان، انباشته از خطوط تیز و لبه داری است که به وضوح با تاثیرپذیری از الگوهای بیزانسی بوجود آمده اند، اما با گذشت دو قرن این تصاویر چنان صیقل خوردند که در انطباقی خیره کننده با تعالیم اسلامی قرار گرفتند.

تصویرسازی‌های اسلامی را می‌توان نقطه اوج تصویرگری آیینی دانست. تصاویری که در آنها، تصویرگر کوچکترین شبهه‌ای نسبت به کاربرد زبان تصویری آیینی ندارد و همه عناصر غیرآیینی را از آن حذف می‌کند. در واقع می‌توان گفت که در طول پنج قرن گذشته زبان طبیعت، عمده‌ترین جهت‌گیری تصویرگران و نقاشان برای بیان موضوعات آیینی بوده است. (نصر (ب) ۱۳۸۰: ۳۷-۳۸).

۱-۴- نگرش هنرمندان ایرانی نسبت به طبیعت

هنر ایران در سایه فرهنگی می‌زید که از سه عنصر اصلی: ایرانی، اسلامی و شیعی سامان و شکل گرفته است و به گواهی اسناد، ایرانیان قبل از اسلام، با الهام از تعالیم مذهبی آیین زرتشت، به طبیعت به ویژه خاک، آب، آتش، هوا و گیاه به مثابه عناصری مقدس می‌نگریسته‌اند که نه تنها آلودن آن‌ها گناه شمرده می‌شود که پاک نگه داشتن و پاک کردن آنها وظیفه دینی بوده است ضمن آنکه علاوه بر وجه ظاهری و دنیایی وجه معنوی و آسمانی نیز برای آنها قایل بودند. (محقق داماد، کتاب دوم: ۱۲۲).

همچنین ایرانیان به شخصیتی مانند کوروش مفتخرند که بهترین عقیده درباره وی آن است که او همان ذوالقرنین قران کریم و از پایه گذاران حقوق بشردوستانه و رعایت اصول انسانی و حمایت از منافع زیست محیطی در زمان جنگ است. سلاطین قبل از وی به ویرانی طبیعت مباحثات می‌کردند، اما کوروش اینگونه نبود و عقیده‌اش بر حفظ طبیعت استوار بود. به هر ترتیب با تاثیرگذاری جهان بینی اسلامی، غنای فرهنگ ایرانی در رابطه انسان با طبیعت و چگونگی بهره‌گیری از آن دوچندان شد. عالم هستی در نظر مسلمانان به طور کلی آیه‌ای از حق تعالی و وجهه ربوبی است. آنها طبیعت را نظام جهانی می‌دانستند و این نظام جهانی نمونه‌ای از حکمت الهی و مظهر خداوند است. طبیعت به نوعی حقایق کلی مراتب وجود را شناسایی می‌کند. (ابراهیمی دینانی، کتاب دوم: ۱۲۴-۱۲۵).

طبیعت و فضا همیشه ذهن هنرمندان را مشغول کرده و درعین حال بهترین آموزگار او بوده است. ولی ادراک هنرمند از فضا و از طبیعت همیشه و نزد همه هنرمندان یکسان نیست. فضا و